

ALDO BODRATO

BOŽE, GDJE SI? *

1. KAD BOG ŠUTI?

“Tko je kao ti, Jahve, među bogovima (*elim*)?”, pjeva Mojsije u knjizi Izlaska, odmah poslije oslobođenja iz Egipta. “Tko je kao ti među nijemima (*ellemim*)?” ponavlja Židov u dijaspori izražavajući stoljetno iskustvo progonstva i nasilja.

Božja šutnja, pitanje o njegovoj udaljenosti, traženje nekoga znaka koji daje naslutiti njegovu prisutnost, nisu samo naš problem niti su samo plod sekularizacije. Oni imaju vezu sa samim obećanjima pravde, mira, spasa, oprostjenja a naši su ih očevi nazivali “spasenje”, Evanđelje, “Kraljevstvo”, a mi ga nazivamo smisao.

Na to nas podsjećaju interventi “Katedre za one koji ne vjeruju” koju je pokrenuo kardinal Martini u Milanu. Naslovom “Tko je kao ti među nijemima?” dodiruje našu temu u židovskoj perspektivi.

Igra u dvoje

Rabin Benedetto Carucci Viterbi zapaža da mi nismo više naraštaj Sinaja koji je primio Božju riječ i Zakon uz sijevanje munja i grmljavinu. Za nas je njegova prisutnost vrlo bliza šapatu laganog i blagog lahora što ga je zamijetio Ilija na Horebu (1 Kr 19,9-13). To je kao prazno sjedalo odsutne osobe. “Ma kakav tome bio razlog, Bog je skriven i iskustvo njegova skrivanja tvori dio našeg identiteta. I to u tolikoj mjeri da Talmud tvrdi: Tko nije u stanju skrivanja Boga, tko nije svjedok njegove šutnje, taj ne tvori dio izraelskog naroda”.

To je strahovita tvrdnja, zaoštrena postupnošću skrivanja, no možda se može bolje shvatiti i s njom se suočiti ako je protumačimo u optici slijedeće hasidičke pripovijesti. “Nećak rabi Baruha, ujedno nećak Baal Šema, igrao se s nekim drugim dječakom skrivača. Sakrio se i iščekivao uvjeren da ga drug traži i ne nalazi. No, nakon dužeg čekanja, iziđe vani i ne našavši nikoga, shvati da ga taj nije nikada ni tražio. Tada potrča k djedu plačući i vičući protiv lošega druga. Sa suzama u očima rabin Baruh reče: “Tako jadikuje i Bog.”

* (A. BODRATO, Dove sei? Quando Dio tace?, *La Rocca* 53(1994), 28-30; Dove sei? Lo stupore di Giona, *La Rocca* 53(1994), 45-48. - Preveo: Fra Franjo Carev.)

Pitati se gdje stoji Bog znači staviti se u dimenziju igre skrivača, istraživanja, čitanja i ponovnog čitanja interpretativnog iskustva prošlog života i vjere te našega iskustva života i vjere, priznajući vlastitu nesprijetnost da ga tražimo i da ga nađemo i nemoć da bismo ga tražili i pronašli.

Igra je zacijelo u dvoje. I neizbježno je igra koja se igra u povijesti putem akcije i reakcije, poziva i odgovora, čina i izbora koji zadiru u sadašnjost i budućnost jednoga kao i drugoga.

Eto zbog čega naše pitanje "Gdje si?" nije samo naše. To je i pitanje koje uzvikuje Bog skrivenu čovjeku, nagom Adamu u raj u zemaljskom (Post 3,9). Ako se Bog ne očituje, čovjek ga ne može naći, a i onda kad se očituje teško ga prepoznaje. Ako se čovjek ne otkrije, Bog ga uzalud traži, a i tada kad se otkrije, pušta da mu lako izbjegne iz ruke.

"Tko je kao ti među nesposobnima?", usudio bih se kazati misleći i na čovjeka i na Boga. A da li je pitanje sposobnosti ili je neispunjive razlike koja raste do sablazni križa polazeći od prvotne teškoće komunikacije? Pa ako je tako, ne za neizbježnu sudbinu već za progresivno gomilanje slobodnih izbora, povijesnih kontrapozicija i bučnih nesporazuma, kakve mogućnosti ostaju nama i Bogu?

Poput znaka

Na vrhuncu Isusova propovijedanja u Galileji, odmah poslije drugog umnoženja kruhova, a prije Petrove ispovijesti i njegove sablazni zbog navještaja muke, Markovo nam evanđelje govori o zbunjenosti farizeja, upornih istražitelja Božjega misterija koji, da provjere Isusovu proročku autentičnost, od njega traže "znak s neba" i slušaju odgovor: "*Čemu ovaj naraštaj traži znak? Zaista, kažem vam, nipošto se neće dati znak ovom naraštaju*" (Mk 8,11-13). Marko je sve do tada iznosio jedino znakove: izgone demona, ozdravljenja, prispodobe i izreke prihvaćane s čuđenjem i divljenjem, ali i odbijane od neprijatelja i krivo shvaćene od prijatelja. Kao što je u Nazaretu nevjera građana priječila Isusa da za njih učini prisutnom iscjeliteljsku snagu Kraljevstva (6,1-6), tako u Dalmanuti neprobojnost farizeja vjeri onemogućuje iznijeti bilo kakav novi znak.

Posljednji pokušaj dijaloga između Boga i čovjeka, stavljen u čin po Isusu, kreće k nesretnom zaključku. Na Golgoti njegov protagonist, ne samo da je osuđen od neprijatelja i zanijukan od prijatelja, ne samo da je odbačen od ljudi, nego je napušten od Boga, koji neće ili ne može udaljiti od njega gorki kalež (14, 36 i 15,34), i izdahnu uz "jaki glas". Njegova posljednja riječ nije riječ koja se daje protumačiti na bilo koji način. To je krik lišen artikulacije i osmišljenosti.

Isusova smrt na križu je smrt čovjeka i Boga, budući da je smrt svakoga mogućeg znaka komunikacije. To je neznak dan farizejima. Pa ipak, sučelice tome padu u ponor smislova, Marko riše jednoga rimskog stotnika koji stoji tu, ne po izboru ili slučajnosti već čistom igrom rasporeda službe, i ispovijeda: "*Zaista, ovaj bijaše Sin Božji*" (15,39).

Naslutio je možda navještaj uskrsnuća? Ili neku od onih drugotnih teofanija koje se toliko sviđaju Mateju, npr. potresi i grobovi od kojih je otkotrljan kamen? Ili se divio, kako to hoće Luka, pobudnom preminuću pobožnika, kadra da utješi i gane okorjele razbojнике i krvožedno mnoštvo? Baš naprotiv. Naprosto "vidje da tako izdahnu" (Mk 15,39). Promatrao je sve do dna, oskrvnjujuću i huliteljsku antiteofaniju te gole smrti u samotnoj tjeskobi.

Vrhunac nesaopćivosti između čovjeka i Boga, između čovjeka i čovjeka, između Boga i Boga, postade znakom saopćavanja totalnog za posljednjega koji je došao između evanđeoskih lica. Tamo gdje se prekida komunikacija, tu si komunikacija otvara nove putove. To je posljednja mogućnost za čovjeka i Boga, prema Marku, koja ne gubi priliku da na to svrati pažnju: ako varaju svi znakovi, samo odbijanje dati znakove može postati pravim znakom; ako svaka riječ biva krivo shvaćena, jedino šutnja može uspostaviti iskrenost i uspješnost dijaloga. Šutnja Sluge Patnika (Iz 52,13-53,12), kojega je Markovo evanđelje točna i dobro artikulirana parafraza.

No, Markovo je evanđelje sa svojom očajničkom nadom možda glas na granici slušnosti. Kod Mateja i Luke čujemo druge zvukove koji često sugeriraju alternativne putove koji, u našem slučaju, vole zaključiti raspravu s farizejima, otežavajući sud i ublažavajući odbijanje: "*Znak traži pokvareni i preljubnički naraštaj, ali mu se neće dati drugi znak osim znaka Jone proroka*" (Mt 12,39; Lk 11,29-32).

Dinamika je izvještaja jasna. Ljudi koji su odbili i krivo shvatili sve znakove koje im je pružao Isus za uspostavu dijaloga, traže novi dvoznačni znak, takav znak koji bi ih oslobodio težine odluke i izbora. S neospornom jasnoćom Isus pokazuje odakle dolazi njegova moć i oni neće moći ne priznati je. Njegovu djelovanju, njegovoj snazi dijaloga oni ne žele pridonijeti opasnom i odgovornom inicijativom, upravo onako kako su uradili s Ivanom prema poznatom prijekoru: "*Zasvirasmo vam na frulu, a vi ne poigraste. Zapjevasmo tužaljke, a vi ne zaplesaste*" (Mt 11,17). Isus im ne kani dati taj znak, jer bi bio definitivno rušenje igre komunikacije koja zahtijeva, sa slobodom odgovora, nužnost tumačenja, i prema tome dvoznačnost znakova.

Marko, kako smo vidjeli, nevjerovanju suprotstavlja ne-znak šutnje, znak *a contrario* zapuštanja (od strane) Boga koji ne šalje Iliju da oslobodi svoga junaka (15,36) i ostavlja odgovor čovjeka povjeren skoku same vjere, skoku bez zaštitne mreže. Matej i Luka, koji običajno kane vjeri dati barem potporu neke mučne izlike, suprotstavljaju *Jonin znak*, najslabiji i najprijeporniji od proročkih znakova, znak koji zahtijeva smiona i odvažna tumačenja, znak koji stoji malne na granici ne-znaka, imajući u vidu potpuni nesrazmjer dvaju likova.

Izazov tumačenja

Jona stoji u odnosu prema Isusu ne kao tip već kao antitip, u jednoj simboličkoj dimenziji koja ne ostavlja prostora sličnostima već samo oprekama. Jona odbija Riječ, Isus postaje Riječ; Jona traži smrt, Isus prosi da bude pošteđen od smrti; Jona nalazi spreman i neočekivan posluh kod stranaca, Isus

prima drastično i odlučno odbijanje od sugrađana; Jona izjavljuje: "Još četrdeset dana i Niniva će biti porušena", Isus naviješta "blagu vijest Kraljevstva", iscijeljenje od zala i oslobođenje zatvorenika; Jona se sablažnjava zbog milosrđa, Isus sablažnjava farizeje zbog opraštanja grijeha i prihvaćanja grešnika; Jona pouzdano moli iz duboke utrobe velike ribe, Isus očajnički silazi u grob i tu leži nijem pod težinom velike stijene.

Matej i Luka su se vinuli do vidokruga kad su našli odgovor na nesrazmjernost Jonina znaka držeći hipotezom paralelu između obraćanja Ninivljanima i prijanjanja pogana uz apostolsko propovijedanje, ili rečeno još smionije, između Jonina vremenskog boravka u "velikoj ribi", i Isusova privremenog prebivanja u krilu zemlje (Mt 12,38-42; Lk 11,29-32).

U tome su bili vođeni jakim razlozima svoje vjere i odgovarali su na izazove što ih je bacao njihov Učitelj; tumačili su njegovu riječ uz svoj rizik i kompromitirali se, praveći od vlastitog tumačenja izbor života koji je kadar ne samo prihvatiti Božje znakove nego ga također učiniti samim znakom i za Boga i za ljude. Njihovo svjedočanstvo preturalo je stoljeća i učinilo da postoji ona Božja prisnost preko Krstitelja i preko Isusa koje ne bi nikada doprlo do nas da je onaj farizejski "ne znamo" bio jedini odgovor (Mk 11,33; Mt 21,27).

Eto zbog čega se i mi, želimo li shvatiti svoju situaciju dalekih baštinka i strastvenih čitatelja Svetoga pisma te se susrećemo s Božjom šutnjom ili u najboljem slučaju s upućivanjem na Jonu kao posljednji mogući ključ čitanja Isusova znaka, trebamo vinuti do vidokruga, naći odgovor koji daje razlog ostatka vjere i čini nas svjedocima ako ne Božje prisutnosti a ono barem Božje odsutnosti. Samo što za nas koji smo živjeli i živimo postupni gubitak uvjerljive moći kršćanske propovijedi i udaljavanje vjernika od vjere, apostolsko iskustvo obraćenja pogana nema više nikakva egzistencijalnog značenja. Ono tvori dio neke daleke, ma kako slavne, prošlosti.

I uskrsnuće je prestalo biti probojna novost, prodorna nada. Prošle su već dvije tisuće godina a da se ne bi živo iščekivanje i duboko uvjerenje pretvorilo u neko blijedo vjerovanje, formulu kojoj je teško dati egzistencijalni sadržaj. Između Jone i Isusa moraju za nas postojati druge crte uspoređivanja, želimo li da Isusov odgovor farizejima ne zazvuči kao odvođenje od cilja, puko odgonetavanje, određeno da upropasti njih i da upropasti nas, nemilosrdnije od odbijanja znakova u Markovu evanđelju.

2. JONINO ČUĐENJE

Ako postoji neki elemenat koji obilježava sadašnje prihvaćanje religioznosti, on se sastoji u traženju i potrebi Boga u situaciji potpunog i upornog udaljavanja od nadpojavnog svijeta.

Teško je kazati da li se tako ponavlja u odnosu na nas ono iskustvo što ga izriču proroci kad proglašavaju: "Evo, dani dolaze - riječ je Jahve Gospoda - kad ću postati glad na zemlju, ne glad kruha ni žeđ vode, već slušanja riječi Gospodnje ... ali je neće naći" (Am 8,11-12). Uistinu, naš se položaj može s

njime korisno usporediti, tim više što nas, kao kršćane, sve gura u to da se osjetimo uvučenima u traženje "znakova s neba", onako kao što je to tražilo mnoštvo u evanđelju a Isus mu odgovorio: "Znak traži pokvareni i preljubnički naraštaj, ali mu se neće dati drugi znak osim znaka Jonina" (Mt 12,38).

Vraćati se na Jonu da shvatimo Isusa i da se orjentiramo u odnosu na Boga i druge, nije neki novi prijedlog. Šezdesetih i osamdesetih godina on je dapače potaknuo brojna egzegetska-pastoralna čitanja male proročke knjižice, a tragove im nalazimo u jednom od najotvorenijih posaborskih velikosvećeničkih dokumenata koji se ovako izražava: "Ljudima, nagomilanim u urbanoj vrevi, koja postaje nepodnosivom, treba donijeti poruku nade putem življenog bratstva i konkretne pravde. Da kršćani, svjesni te nove odgovornosti, ne izgube odvažnost na pogled veličine grada bez lica, neka se sjete proroka Jone, koji je krstario uzduž i poprijeko velikim gradom Ninivom da mu navijesti blagu vijest božanskog milosrđa, podržavanog u njegovoj slabosti jedino snagom riječi svemogućega Boga" (*Octogesima adveniens* br.12, od 14. svibnja 1971.).

Mora nas začuditi otvorenost kojom sastavljači enciklike preokreću onaj "još četrdeset dana i Niniva će biti porušena (Jona 3,4) u blagu vijest "Božjega milosrđa i smrtni sukob koji suprotstavlja proroka što se buni protiv Boga, svode na skromno "podržavanje dano njegovoj slabosti".

No, ako je očito da takvo prilagođivanje otkriva rimsku nesposobnost da uredi račune krucijalnih problema što ih nameće teologija, isto je tako jasno da je taj rizik lišavanja značenja zajednički čitavom pastoralnom tumačenju Jonine sudbine i njegove funkcije "znaka", pa i tada kad takvo tumačenje vadi iz našega teksta mnogo kritičnija i oštrija promatranja. Na primjer: svijet vlastite tvrdoglave nevjernosti, veća raspoloživost za slušanje Riječi dalekih u odnosu na vjernike, smrtna pogibao zatvaranja u samoga sebe, beskorisnost svakoga traženja religijskih privilegija, nepredvidivosti božanskoga i vrhovnog milosrđa koje je okrenuto svima iznad svake religijske tradicije i svake kulturne granice, koje prispjeva k svima zahvaleći vjernicima, htjeli oni ili ne, pokloniti mu vlastiti svjesni posluh.

Ma kako bilo lijepo artikulirano i naučno motivirano, takvo univerzalističko i ekumensko tumačenje Jone proroka, koje su mnogi od nas zastupali, ono ne pogađa središnji čvor knjige, nadasve ako je postavljeno kako od nas zahtijevaju evanđelja u odnosu na Isusovu sudbinu.

U kojem smislu, zaista, Jona koji se svim svojim bićem opire postupku univerzalne ljubavi te joj se podlaže prisilno sa snagom i ironijom, može biti znak Isusa, bilo to čak na granici paradoksa, koji voljno u svome tijelu živi tu istu ljubav?

Zacijelo, ne u tom smislu što bi Jona predstavljao isključivi i protutuđinski duh nekoga ogranka židovstva, imajući u vidu da ga evanđelja predlažu kao Isusov lik a ne farizeja. Vrlo vjerojatnije u tom smislu što je sučelno suprotstavljanje Jone Bogu slika Isusova stajanja licem u lice prema Bogu. Ili štoviše, u smislu što se njegova očajnička samoća gledom na ljude i gledom na Boga, na lađi i u pustinji, pojavljuje u očajničkoj Isusovoj samoći,

gledom na ljude i gledom na Boga, u Maslinskom vrtu i na križu. Licem u lice i samoća koja u oba slučaja ima vezu s nečim što se odnosi na sam Božji identitet, na sudbinu svjedoka i globalni smisao njegova odnosa prema čovjeku.

Prorok Sikstinske kapele

Kad pomislim na Jonu, neodgonetljivi znak Božje objave, ne mogu ne pomisliti na Michelangelova Jonu, koji upravo kao Kristov simbol, zatvara niz proroka na svodu Sikstinske kapele predstavljen i zaprepašten promatra prvi i posljednji prizor divnih djela Božjih: odvajanje svjetla od tmina, koje naviješta bitak stvari (Post 1,3) i u isto vrijeme prethodno naznačava njihovu posljednju sudbinu, njihov konačni smještaj unutar ili izvan nebeskog Jeruzalema (Otk 22,14-15). Tako, uistinu, na temelju mnogih naznaka mogu biti protumačeni novi prizori koji pokrivaju svod, prema dvostrukom tijeku, koji ih, idući od oltara prema vratima, čita kao *exitus* (izlaženje stvari od Boga), i vraćajući se od vrata k oltaru, gleda ih kao *reditus* (njihov povratak k njemu).

Što vidi Jona, Isusov alter ego, remek-djelo vijugava oblika i prva prava sinteza izmučenoga teološkoga i slikovitog Buonarottijeva traženja, u toj složenoj i kićenoj ilustraciji antitetskog hoda od stvaranja do pada u grijeh i od utjelovljenja do *Dies irae* ?

Jona gleda, upravo kao Verbum, alfa i omega dijaloga između Boga i svijeta; gleda kako se postavlja postrance tako da bi stvari mogle uzeti oblik, između onoga što mora stajati zdesna a što slijeva; proniče u čin stvaranja neizbježnu sudbinu rušenja u prah bića koje će se dovršiti u čin posljednjeg suda. Gleda neumoljivu i neizbježnu pravdu "dati svakomu po njegovim djelima" (Otk 22,12), no gleda također izobličeno lice u uskovitlanoj rotaciji Boga velikih nosnica, izrazito usporedo u smjeru njegova pogleda.

Znao sam - viče Jona - da si ti Bog *erekh afaim* (= velikodušan, doslovno: velikih nosnica), da si ti Bog milostiv i milosrdan ... i da se nad nesrećom brzo sažališ. Meni je bolje umrijeti nego živjeti" (Jona 4,2-3). Bog mu odgovori: "Tebi je žao bršljana oko kojega se nisi trudio nego je u jednu noć nikao ... a meni da ne bude žao Ninive grada velikoga u kome ima više od sto dvadeset tisuća ljudi koji ne znaju razlikovati desno i lijevo, a uz to i mnogo životinja" (Jona 4,10. 11).

Eto onoga što prikiva Jonu uz njegovu smrtnu tjeskobu, njegovo nesavladivo čuđenje i Isusa na križ: Bog koji otvarajući ruke, odvaja svjetlo od tmina da nešto nastane, koji određuje na desnu stranu dobre a na lijevu opake (Mt 25,3 i sl.), da povijest ostvari svoj cilj pravde on je također Bog "velikih nosnica", koji ima samilost prema Ninivljanima ne stoga što su činili pokoru već stoga jer "ne znaju razlikovati desno i lijevo", i time ulazi u protuslovlje sa samim sobom. Jona je znak Isusov, jer je prorok koji se sukobljava i izgara s nesposobnošću da shvati Boga i da posreduje između pravde i milosrđa. Isus je novi Jona jer živi do kraja tu dramatičnu suprotnost i dovršava je na križu, možda i on bez mogućnosti da shvati do dna (Mk 14, 34-36) čvorove i nepodudarnosti.

Nesavladivi greben

Židovska egzegeza Jonine knjige čini mi se da na mnogo načina ide u prilog mogućnosti toga tumačenja svoda Sikstinske kapele i paralele Jona - Isus kad predlaže čitati svitak o Joni kao pripravu za razmatranje o posljednjem sudu i u Joni gleda ne samo maloga pobunjenog proroka već također strogog branitelja pravde i veze Boga i izbora Izraela.

Eto zbog čega je baš njegova pobuna u isto vrijeme smiješna i dramatična, postala predmetom jedne proročke knjige i samoga proroštva te našla mjesto u Svetom pismu. Stoga što je Jona dao, činima i riječima, srazmjerni glas jednom teološkom i krucijalnom problemu, jer je bio - upravo po tome - uspješni svjedok u sučeljavanju s onima koji su ga susretali i prisilio Boga da nam otvori jedan neočekivani, zapanjujući pogled na tajnu svoje biti i svoga djelovanja.

Jona odvažno suprotstavlja Bogu problem teške spojivosti između izbora Abrahamovih potomaka, vjernog poštovanja prema Zakonu i univerzalnoga milosrđa za koji izričito izjavljuje da ga pozna i priznaje; no ostaje kao zarobljenik odveć uske ljudske perspektive koja ne umije gledati ponovno sjedinjavanje suprotnosti u Bogu. Vara se i ne bez valjanog razloga, gledajući ljudsku nemogućnost da shvati kako se to događa a da se ne nanese šteta pravednima i, na kraju, samome Bogu.

To je greben na koji se nasukao Jona, i na koji se nasuče svaka teologija koja u zgodama i nezgodama povijesti kani tražiti jednoznačne znakove Božje pravde i njegova providonosnoga djelovanja; to je greben s kojim se sudara i potapa svaki irenistički univerzalizam koji propovijeda spasenje svijetu, bez trauma i lomova, bez štete za ikoga kao da zlo, sazorjelo u povijesti, može biti zbrisano iz tjelesa i sjećanja jednim činom više magije, ili - još gore - kao da može biti smatrano nužno plaćenom cijenom progresivnom dostignuću konačnog dobra. Taj je greben unutar same biblijske vjere.

Nema mira, nema Kraljevstva bez pravde, no milosrđe je ono koje će joj označiti modalitete i mjeru, jer su milosrdni ti koji slobodno odlučuju na sebe primati breme, izbjegavajući rušenje u prah stvorenog, podjelu ljudi i konac spsobnosti odnosa između Boga i djela njegovih ruku.

U dijalogu između čovjeka i Boga, križ nam kazuje da je Isus Sin Božji i sin čovječji uzeo na sebe posljedice čovjekove nevjernosti i Božje ljubomore, plod neshvaćanja i srdžbe. Ne stoga što bi beskrajnom grijehu trebala odgovarati beskrajna otkupnina, već stoga što dinamika ljubavi predviđa žrtvu kao svoj skrajnji izražaj, jer je vlastitost slobode da se iskaže na granici i izazove biće da postane ono što tek nazire kao moguće.

Izvan sezone

U spomenutoj igri skrivača, koja se igra da bi se naučilo kako se iznova pronaći i spoznati a ne izgubiti se i zaboraviti, Bog se sakrio u onomu koji je, primajući na sebe breme pravde da bi milosrđe slavilo pobjedu, predložio jednu

hipotezu pomirbe između strogosti i ljubavi, jedan svoj modalitet odnosa između čovjeka i čovjeka te između čovjeka i Boga, i time ostao obilježen zauvijek. Osim raspela Bog nam ne daje drugoga znaka, ili u najboljem slučaju daje nam onaj rebus što smo ga pokušali riješiti a koji Isus zove "Joninim znakom".

Kršćansko istraživanje Boga ne može ne ići u tom pravcu. Ako tražimo znakove, moramo ih tražiti ondje gdje se nazire nespojivo pomirenje milosrđa i pravde, ostvareno na uštrb milosrdnih, ili, a to je redovitije, na uštrb onih koji su, htjeli oni to ili ne htjeli, bili poput Jone prigoda milosrđu i nadi da je ono moguće.

Bog doista ne stoji u sili koja si stvara vlastite razloge i s njima se koči pred našim očima nego u slabosti ljubavi, koja ne nudeći se odnosu, proglašava Kraljevstvo u iščekivanju da ga odgovornije dovrši.

Nepodnosiva je ta situacija slabosti. Da joj izbjegne, Jona traži smrt a Isus se s njom suočava tek poslije negoli je zazvao pomoć koju nije dobio ni od svojih ni od Boga. Dobro je i za nas koji smo, zahvaleći Kristu, nakalamljeni na deblo stare masline (Rim 11,17-24), kako kaže Talmud: "Tko nije u stanju sakrivanja Boga, tko nije svjedok njegove šutnje, taj ne tvori dio Izraelskog naroda."

"Tko je kao ti među moćnima?" moramo proglašavati s onima koji se dive veličini stvorenog i dostignućima povijesti. "Tko je kao ti među nijemima?" usuđujemo se jedva šapnuti, i u njegovo ime, pred svim križevima na kojima umiru napušteni od Boga i od ljudi. A da to naše šaputanje bude posljednja ispovijest vjere a ne početak očajničke predaje, treba da se ono uvijek pridruži pitanju: "Gdje si?" i pokušaju stajanja, skoro kao odgovor tamo gdje nas je on pozvao da ga tražimo, u onim činima besplatne ljubavi koji su znakovi njegove prisutnosti, ili također u onim stanjima nedostatka ljubavi koja izvikuju sablazan njegove odsutnosti.

Isus koji ide pred nama tu nas također iščekuje da dademo plodove izvan sezone, kako bi ih morala dati smokva da ne bude proglašena neplodnom (Mk 11,12-14 i 20-21). U protivnom slučaju skupa s farizejima iz evanđelja, usprkos svoj našoj mudrosti, ne samo da nećemo vidjeti znakova jer nećemo znati biti znak, nego ćemo spriječiti Boga da ih dade: gluhima da čuju, slijepima da vide, zatvorenici da uživaju slobodu, siromasima da budu blaženi i nama "da poznamo progonstvo u njegovo ime".

On nije tamo gdje ga mi tražimo
 Nego nam uvijek ide ususret
 Tamo kamo mi idemo.
 Mi ne idemo tamo kamo nas on šalje
 A ipak posvuda nam se dogodi
 Da prolazi živa klica
 Nostalgija zbog njegove odsutnosti.
 Znak nije obilata ljetina
 Znak su plodovi izvan sezone.